

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Volume 11/10 Spring 2016, p. 563-580

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9378>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

ArticleInfo/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 24.02.2016

✓ Accepted/Kabul: 07.06.2016

✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. Alpay Doğan YILDIZ – Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ

This article was checked by iThenticate.

II. MEŞRUTİYET ROMANINDA SULTAN II. ABDÜLHAMİD'E KARŞI VERİLEN “İKTİDAR MÜCADELESİ”*

Murat TAN**

ÖZET

II. Meşrutiyet'in ilânıyla birlikte Türk edebiyatı, hiçbir dönemde olmadığı kadar politik vasfa bürünür. Bu dönemin en önemli hususlarından biri, II. Abdülhamid döneminde yaşanan “iktidar mücadelesi”nin edebî eserlere yansımalarıdır. Daha Abdülhamid tahtta iken Jön Türkler uzun yıllar yurt içinde ve dışında muhalif çalışmalar yapıp siyasi iktidarı ele geçirmeye çalışırlar. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilânıyla birlikte emellerine ulaşırlar. Bu çalışmada Jön Türklerin iktidar mücadelesinin II. Meşrutiyet romanına nasıl yansıdığı incelenip bu dönemde yayımlanan *Nesl-i Ahir*, *Jönler*, *Jön Türk*, *Menfa*, *Müsebbib*, *Sevda-yı Medfun yahut Safahat-ı İstibdad*, *Madmazel Anjel*, *Harabelerin Çiçeği*, *İsyân* ve *Kuşdili'nde* romanlarına iktidar mücadelesinin yansımaları değerlendirilmiştir. Romanlarda II. Abdülhamid ve karşıtları üzerinde şekillenen bir yapının varlığı göze çarpar. Abdülhamid ve Jön Türklerin mücadeleleri; basın-yayın faaliyetleri, sansür, hafiye, jurnal, şiddet ve sürgün gibi mücadele araçları göz önünde tutularak değerlendirilmiştir. İncelenen romanlarda sanat ile siyasetin iç içeliğinde dikkati çeken en önemli husus, II. Meşrutiyet Dönemi'nde iktidar mücadelesiyle ilgili eser veren sanatçıların sanatı oç almanın zemini olarak görmeleri ve edebî eserleri politik görüşlerinin bir aracı olarak kullanmalarıdır.

Anahtar Kelimeler: İktidar mücadelesi, II. Meşrutiyet romanı, II. Abdülhamid, İttihat ve Terakki.

* Bu makale, Marmara Üniversitesinde Doç. Dr. Muhammet Gür danışmanlığında yürütülen *Edebî Eserlerde İktidar Mücadelesi (1896-1923)* isimli doktora tezinden hareketle üretilmiştir.

** Okt. Dr. Marmara Üniversitesi El-mek: murattaan@hotmail.com

THE "POWER STRUGGLE" AGAINST SULTAN 2ND ABDULHAMID IN THE NOVELS OF 2ND MEŞRUTİYET PERIOD

ABSTRACT

With the declaration of the 2nd Meşrutiyet, Turkish literature proved to be more political than ever. One of the most important aspects of this period is that: Literary works reflect "power struggles" that occur in the era of 2nd Abdulhamid. Even when the power Abdulhamid, the Young Turks for many years tried to seize political power by opposition activities inside and outside the country. In 1908 with the declaration of the 2nd Meşrutiyet, they achieved their ambitions. In this study, it was investigated and evaluated that how is the power struggle of the Young Turks reflected to Nesl-i Ahir, Jonler, Jon Turk, Menfa, Musebbib, Sevda-yı Medfun yahut Safahat-ı İstibdad, Madmazel Anjel, Harabelerin Çiçegi, İsyân and Kuşdili'nde, the novels of 2nd Meşrutiyet Period. In the novels, it was seen a structure formed on 2nd Abdulhamid and his opponents. The struggles of Abdulhamid and the Young Turks has been evaluated considering tools such as press and media activities, censorship, sleuthing, journal, violence and exile. The most important things to be noted in the interpenetration of politics and art in the examined novels are these: the art was seen as a basis for revenge and literary works were used as a tool of political views, by novelists who work on the power struggle in 2nd Meşrutiyet Period.

STRUCTURED ABSTRACT

From the time of the Tanzimat reformation period of the Ottoman Empire, the face of literary writers was turned towards the West. This situation also brought about with it a revolution of the minds. When we look at the literary works written after this time we can observe a more realistic outlook towards life than in the previous period. In order to see this, it is sufficient to look at the works of Sinasi, Ziya Pasha, and Namik Kemal, the writers of the first generation of the Tanzimat. Political and social issues begin to feature in the works of this generation. However after Sultan Abdulhamid II annuled the Constitution in 1876 there was a lull in the writing of political matters. This changed in 1908 after the Constitution was restored and the literary works from that time on contained a greater degree of political elements, social issues and political currents than ever before.

The phase of the proclamation of the 2nd Constitution in one respect reflected the phase of the power struggle against Sultan Abdulhamid II. The opponents of this phase were the Young Turks. The Young Turks, whose history goes back before 1876, began a power struggle against Sultan Abdulhamid II in order to bring back the Constitution which had been suspended. The struggle of the Young Turks, which is the topic of this study, was a political struggle. From a political science perspective, the terms 'power' and 'struggle', should be understood to be the struggle given by the human being as a result of the desire he has to rule. The power for struggle in the political sense is related to the 'State'. Mankind's weakness in the face of 'strength' or his submitting to it, renders the 'State', in which strength has become systemised, significant. It becomes a matter of great importance to gain

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

power over its rule. In one sense, a power struggle means a battle to gain or continue control over the rule of the state.

When the Committee of Union and Progress began to rule the government from behind the scenes after the Second Constitution we see a struggle against the rule of Abdulhamid II in the novels of that period called *Devr-i Sabık* (The Former Period). These works are full of views that are opposed to Abdulhamid II, either directly or indirectly. During this period we find significant novelists of Turkish literature such as Halit Ziya, Ahmed Mithat Pasha in particular, and Bekir Fahri İdiz, Fazlı Necip, Safvet Nezihi, Vodinali Huseyin Remzi, İrfan, Reşat Nuri Guntekin, and Mehmet Celal writing novels concerning these issues. These authors criticise the system of rule of Abdulhamid II in their novels, without directly mentioning his name.

In examining the novels written at the time of the power struggle against Abdulhamid II, we find common themes such as displeasure with his rule and the reannouncement of the Constitution. *Nesl-i Ahir* is about the activities of a well-educated group of youth, *Jönler* is about the Young Turks who fled overseas. We find the Young Turkisation of Nurullah Bey in the novel *Jön Türk* and Ekrem in *Menfa*, having become displeased with the faulty rule of the time, and in *Müsebbib* we see the attempt to cause a revolution by a liberal father and his son. In *Sevdayı Medfun yahut Safhat-ı İstibdad*, we see the struggles of a journalist, whereas *Madmazal Anjel* is about a non-Muslim freedom fighter. *Harabelerin Çiçeği* tackles the outbursts of a doctor, whilst *İsyân* is about a liberal medical student and finally *Kuşdilinde* covers the rebellion of a young girl.

In our present study we have evaluated the struggle between Abdulhamid II and the Young Turks in terms of certain tools of struggle such as the activities of the press, censureship, spies, journals, the use of violence and exile. The use of such tools has given such novels a great richness.

The novels cover to a great deal the activities of the press and censorship during the rule of Abdulhamid II. These activities were mainly used by the opponents as a tool for struggle and at the essence was an attempt to inform and educate the public of the activities of the state by means of the press. The State however tried to prevent this via the use of censorship and the most effective tool in silencing the Young Turks in the struggle for power was through the establishment of spying. People employed as spies would inform the pashas that they were connected to, of efforts at subverting the government with the journals they wrote. As a result of these journals people were usually taken into custody and then exiled. Since the establishment of spying was abused and functioned as a way of gaining favours, it was severely criticised by the novelists of that time. Another tool of struggle was the use of violence and exile. Exile, a theme used by almost all of the novelists, was the most widespread way of punishing opponents.

In our study which focuses on the novels published during the Second Constitutional Period, we came to the following about the conclusions:

The period mentioned was a period of seeking and searching both in the fields of politics and literature. This interwovenness of 'literature'

Turkish Studies

and 'politics' seen for the first time in the first generation of the Tanzimat Period goes onto become even more pronounced.

One of the important features in the works written immediately after the proclamation of the Second Constitution was the power struggle waged against Abdulhamid II. The novels of this period which were analysed are all about the struggles that took place within the country, with the exception of Jönler. Out of these novels, Jön Türk and Menfa's main characters are liberal freedom fighters and there is a connection made with their female lovers who try to take revenge from the men they love Apart from Madmazel Anjel, whose main character is a non-Muslim called Sitrak, the main characters are all Muslim in the other novels.

The year 1908 was a turning point in terms of works written about this power struggle. From this year on, many books were written about the 'devr-i sabık' or former period, within a few years in particular. When we look at the authors of these works we see that most of them had never been heard of before. These names, as opposed to the lasting literary writers of that time, were names that seized the opportunity to criticise the 'devr-i sabık', writing a few works and then disappearing. Consequently the writers take up a position as if they are on one side of the struggle. They do not shun from making grave slanders against the side they see as negative. This situation results in the literariness of the work being debatable, the focus on the importance of the topic at that time as overriding such features as the plot, style, aesthetics etc, and the issues being covered in a general manner without going into any depth.

The respect shown to the position of the padishah seems to have vanished in the works written during the Tanzimat Period. In contrast Mithat Pasha, Namık Kemal and Ali Suavi are presented as heroes of freedom and are honoured.

The element of 'conflict', which is an important feature of literary works, is generally portrayed as 'a struggle for power'. The opposition between the two sides of the struggle becomes the dynamic of the novel.

In many novels, the heroes embark on a struggle for freedom, after being coerced by the inadequate statesmen who are a product of the system. Through such construction, their aim is to show the necessity of bringing down a government which has made itself an enemy to its people for no reason, and how justified are those who take up this struggle. Moreover with the power gained by this justification they state how the Young Turks won the power struggle against Abdulhamid II, which lasted for approximately thirty years.

Finally, in this study which covers the year 1908-1923, we see that the interwoven themes of literature and politics during the Tanzimat period, ceased for a period but was then revived after 1908. The literature of that time was a herald and laboratory of sorts of the Republican Period and continued to be used as an effective tool of revenge against political opponents.

Keywords: Power struggle, novel of 2nd Meşrutiyet, 2nd Abdulhamid, Ittihat ve Terakki.

Giriş

Sanat tarihi boyunca, sanatın işlevi ile ilgili pek çok görüş ileri sürülmüştür. Sanatın kendisini hedef edinen ve onun "halis" olması gerektiğini savunanlar olduğu gibi özellikle Rönesans'ta ve Neo-klasik Çağlarda iyi bir sanat eserinin eğlendirirken öğretme işlevini ön plana çıkaran yaklaşımlar da kendini gösterir. Özellikle on dokuzuncu yüzyılda verilen eserlere bakıldığında sanatın toplum ve hayatla olan sıkı ilişkisi ve sanat eserinin öğretici vasfı çok belirgindir. Balzac'ın "realist" bir bakış açısıyla Fransız toplumunu ele aldığı eserleri ve daha birçok edebiyat sanatçısının eserlerini içinden çıktığı topluma açmaları ile fikirlerinin yayıcısı olarak görmeleri buna örnektir. Bu bilgiler ışığında düşünüldüğünde sanat eserini içinden çıktığı toplumdan ve onun meselelerinden ayrı düşünmek olanaksızdır. Buradan hareketle denilebilir ki sanatın bir şubesi olan edebiyata "saf" bir sanat ögesi olmaktan öte işlevler de yüklenip edebî eserler, siyaset alanındaki çekişmeleri ve çeşitli maksat ve ideolojileri yansıtmada araçsallaştırılmıştır. Türk edebiyatında da sanatın belirgin bir şekilde toplumsal işlev görmeye başladığı dönem Tanzimat Dönemi'dir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde ise bu husus oldukça ileri bir safhadadır. II. Meşrutiyet romanında II. Abdülhamid'i tahttan indirmeye dönük girişimlerin/"İktidar mücadelesi"nin daha iyi anlaşılması için "İktidar" ve "mücadele" kavramlarına değinmekte fayda vardır:

İktidar kelimesi "*bir şeyi yapabilmeye gücü yetme durumu, muktedir olma; kuvvet, kudret, güç; ülke yönetimini elinde bulundurma; ülke yönetimini elinde bulunduranlar, hükümet*" (Ayverdi, 2005: 1378) anlamlarını karşılamak üzere Arapçadan Türkçeye geçmiş bir kelimedir. Batılı birçok sosyal bilimci bu kavramın ilgili olduğu sahalardaki hususlara ilişkin görüşler ileri sürmüş ve "İktidar"ı oldukça geniş bir zeminde, bir güç ve istence sahip her öznenin kendine ait bir hareket alanı oluşturması temelinde ele almışlardır. İktidar kavramıyla alakalı çalışmalarıyla tanınan Batılı yazarlardan ön plana çıkarılanlar, Michel Foucault, Elias Canetti, Raymond Aron, Adolf Berle vd. yazarlardır. Bunların her birinin iktidar kavramını çok farklı noktalardan ele aldıklarını görürüz. (Bkz. Karaismailoğlu, 2006) İktidar kavramına ilişkin görüş, tespit ve teoriler hakkında oldukça geniş bir literatürden bahsedilebilir. Ancak burada iktidar kavramının siyasî alana ilişkin olan anlamıyla ele alınarak hâkimiyet mücadelesini içine alan bir zeminde değerlendirilmesi daha uygun olacaktır.

Siyaset bilimi açısından iktidar, "*istediğini yaptırabilme gücü, en üstün irade, güç kullanma tekeli, sürekli olan tek meşru irade ve siyasal ilişkiler ağı*" (Çetin, 2009: 67) ile beraber siyasî bir teşekkül olan devletin yönetimi anlamına gelmektedir. İktidar kavramı siyasî alan için söz konusu edildiğinde "mücadele" kavramı da devreye girmektedir. "*Savaşma, çekişme*" (Kantar, 2009: 2342) anlamlarında kullanılan "mücadele" kelimesi Arapçadan Türkçeye geçmiştir. Bu kelime iki tarafın bir mesele üzerindeki anlaşmazlığını dile getirir. "İktidar" ve "mücadele" kelimeleri bir arada kullanıldığında ise insanın hükmetme arzusu sebebiyle verdiği uğraş anlaşılır. Siyasî anlamdaki iktidar mücadelesi "devlet"le bağlantılıdır. İnsanoğlun "güç"e karşı zaafı ya da ona boyun eğmesi, gücün sisteme dönüşmesi olan "devlet"i önemli kılar. Bu özelliğinden dolayı devlet mekanizması ve onun aygıtları hükmetmenin en önemli aracı olarak görülür. Onun yönetimini elde etmek bu manada büyük bir önem arz eder. Bir anlamda iktidar mücadelesi demek devletin yönetimini elde etme ve/veya sürdürme savaşı demektir.

1. Sultan Abdülhamid'e Karşı Verilen İktidar Mücadelesinin II. Meşrutiyet Dönemi Türk Romanındaki Yansımaları

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, hükümeti perde arkasından idare etmeye başladığı II. Meşrutiyet'ten sonra yazılan romanlarda "devr-i sâbık" yani II. Abdülhamid idaresine karşı verilen mücadeleye rastlanır. Bu eserler, II. Abdülhamid'in doğrudan ya da dolaylı olarak aleyhinde görüşlerle doludur. Eserlerdeki mücadelenin temel hususu kanunuesasîyi tekrar ilân etmektir.

Bu dönem içinde, başta Halit Ziya, Ahmed Midhat olmak üzere, Türk edebiyatının önemli romancılarının da II. Abdülhamid yönetimi aleyhinde eser verdiği görülür. Bu romanlarda II. Abdülhamid, ismi zikredilmeden getirdiği idarî sistem dolayısıyla eleştirilir. Sultan II. Abdülhamid'e karşı verilen iktidar mücadelesinin işlendiği ilk eserlerden biri Halit Ziya tarafından kaleme alınan *Nesl-i Ahir*¹ romanıdır. 1909 yılında tefrika edilen romana konu edilen olayların zamanı 1908 yılıdır. Romanda anlatılanlar; II. Meşrutiyet'in ilânından yedi sekiz ay önce başlar, ilânına üç hafta kala biter.

Nesl-i Ahir romanına bakıldığında bir aşk hikâyesinin yanında mevcut iktidardan hoşnut olmayıp onunla mücadele yolunu seçen gençlerin (Jön Türklerin) ön plana çıktığı görülür. Roman, yurtdışından memlekete geldikten sonra hürriyetçi fikirlere sahip olan gençlerin altı aylık bir süreçte neler yaşadıklarını anlatır. Bunun yanında II. Abdülhamid idaresine yöneltilen kuvvetli eleştiriler de eserde önemli bir yer tutar. Roman, ana kişi Süleyman Nüzhet merkeze alınarak kurgulanır.

Romanda, yönetim ile çatışma içine giren bir kısım gençler, irtibatlı oldukları Süleyman Nüzhet gibi; geri kalmışlığın, ehliyetli insanların işbaşına getirilmeyişinin, muhalif görüşe tahammülsüzlüğün sebebi olarak mevcut yönetimi görür. "Nesl-i Ahir" ifadesi, dönemin kurtuluş çaresi arayan bu gençlerine verilen isimdir. Romanda temsilcilerine yer verilen bu neslin hemen tamamı iyi eğitim almış liyakatli gençlerden oluşur. Bunlar İrfan, Şakir, Dâniş, Behiç, Şevket, Kâşif, Muzaffer, Sahir, İbrahim Rıfkı ve Said'dir. Bunların karşısında ehliyetli olmadıkları hâlde önemli mevkilere getirilen, sadece şahsî geleceklerini düşünen, mal ve mevki hevesinde olan gençler vardır. "Nesl-i Diğer" denilen bu ikinci grupta ise Şeyda Bey, Apollo, Gıyas, Çöpten Minare İsmail, Şamandıra Hüseyin, Lüleci Bekir, Şadi Revnak, ismi verilmeyen bir Paşa ve diğer hafiyeler vardır.

Romanın başkişisi Süleyman Nüzhet olsa da iktidar mücadelesi kapsamında dikkati çeken en önemli isim yirmi altı yaşındaki İrfan'dır. Süleyman Nüzhet'in yönetime karşı fikrî boyuttaki rahatsızlığına karşın İrfan, mücadelenin içinde yaşar. Süleyman Nüzhet'e göre "*İrfan bilakis bir ihtilâlkâr, bir şiddetperver*"dir. (Uşaklıgil, 2009: 394) Romanda İrfan karakterinden sonra iktidar mücadelesi hususunda dikkati çeken diğer isimler Şakir ve Behçet'tir.

Romanda, eksik ve yanlış idarenin kaynağı olarak görülen Padişah II. Abdülhamid bizzat yer almaz. Padişah, getirdiği idari sistem ve sadakatlerine inandığı adamları ve paşaları üzerinden temsil edilir. Romanda sisteme ve devlet adamlarına yöneltilen eleştiriler aslında padişaha da yöneltmiş olur. Çünkü otuz üç yıllık saltanatında devletin daha da gerilemesine sebep olan ehliyetsiz idareciler padişahın tensibiyle görevlere getirilmişlerdir.

İktidar mücadelesinin işlendiği bir diğer eser, Bekir Fahri'nin *Jönler*² romanıdır. Bu roman, edebiyat tarihlerinde her ne kadar bu isimle yer etse de eserin kapağında "Jönler Mısır'da" (Fahri, 1985: 12) ifadesi yer alır.

Hayatı hakkında yapılan araştırmalara göre Bekir Fahri'nin bir dönem Jön Türk hareketine katılarak Mısır'a kaçtığı, *Jönler* isimli eserini orada yazdığı, Meşrutiyet'in ilânından sonra da İstanbul'a döndüğü anlaşılmaktadır. (Koç, 2011: 13) Jön Türklerin Mısır'daki mücadelelerini yansıtan bu roman, edebiyat tarihi açısından bir Jön Türk'ün mensubu olduğu hareket hakkında yazdığı ilk roman olmasından dolayı önemlidir. Jön Türklerin yurtdışı hayatları (Bkz. Ülken, 1966: 177) hakkında bir başka roman da Yakup Kadri'nin *Bir Sürgün* (1937) isimli romandır. *Jönler*,

¹ Halit Ziya Uşaklıgil, *Nesl-i Ahir*, haz. Alev Smar Uğurlu, Özgür Yayınları, İstanbul 2009, 618 s. (Alıntılar bu baskıdandır.)

² Bekir Fahri, *Jönler*, haz. Atilla Özkırmı, İletişim Yayınları, İstanbul 1985. (Alıntılar bu baskıdandır.)

Yakup Kadri'nin, Paris'te sürgünde yaşayan bir Jön Türk'ün hayatını konu alan *Bir Sürgün* adlı romanından tam yirmi yedi yıl önce yazılmıştır.

Jönler'de anlatılanların edebiyat tarihi açısından kıymetli hâle gelmesi, yazarının "mutaassıp bir Natüralizm edebiyatıyla meşbu" (Kudret, 1978: 372) olmasından da kaynaklanır.

Romana, zaman olarak bir yıldan az olan Ağustos 1900 - Mayıs 1901 arası seçilmiştir. Fakat romanın başkahramanı Necip, zaman zaman geçmişe, 1897 - 1900 yılları arasına gider. Jön Türk - yönetim mücadelesini işleyen *Jönler*, yapı itibarıyla, daha çok Jön Türklerin iç çatışmaları üzerine kurulmuştur. (Gündüz, 2013: 55) Olay örgüsünün temelinde, Tıbbiye'nin üçüncü sınıfında okumaktayken sahip olduğu ihtilâlcî fikirleri ve üzerinde taşıdığı "zararlı evrak" nedeniyle 1897'de Trablusgarp'a sürülen ve bir yolunu bulup oradan da Mısır'a kaçan Necip yer alır.

Roman boyunca kahveleri ve çeşitli meclisleri dolaşan Necip bu yolla Jön Türklerin Mısır'da yaşadıklarını aktarır. Bazen de arkadaşlarıyla kurduğu diyaloglar sayesinde meselelere vakıf oluruz. Hemen bütün Jönler gibi Necip de hem içeride (Türkiye) padişahın "istibdad"ından, hükümetin keyfiliğinden, zulümlerin yaşanmasından hem de dışarıda (Kahire, Cenevre vb.) Jön Türklerin bencilliklerinden, aralarında yaşanan çekişmelerden ve sahtekârlıklardan şikâyetçidir. Romanda o dönem Mısır'da bulunan bütün önemli Jön Türklerle müstear isimlerle yer verilir.

Jön Türkler Mısır'da buldukları süre içinde bir birliktelik kuramazlar. Bunun asıl sebebi de Cemiyet adına hareket edenlerin keyfî davranışları ve şahsî menfaatlerini ön plana çıkarmalarıdır. Bunlar daha sistemli bir Jön Türk-yönetim çatışmasının (Koç, 2005: 153) yaşanmasının önüne geçer. Bunlara bir de Jön Türklerin ait oldukları sosyal tabakalar arasındaki uçurumlar da eklendiğinde bir araya gelmeleri adeta imkânsız bir hâl alır. Tek ortak noktaları olan hürriyetçi düşünceleri onları gittikleri yurtdışının ağır koşullarında bir arada tutmaya yetmez. Romanın sonunda her birinin kendini kurtarma telaşına düşmesi ve içlerinde izzetini korumada en hassas olan Necip'in bile İngiliz vekili Lord'a sığınması gösteriyor ki Mısır'daki Jön Türkler dıştan gelen himayeden ziyade içten gelmesi gereken birlikte hareket etme ruhundan yoksundurlar. Hıdiv ile II. Abdülhamid arasındaki yakınlaşmadan sonra her biri bir tarafa dağılır.

Ahmed Midhat Efendi, kıssadan hisse geleneğini sürdürdüğü *Jön Türk*³ romanında kendi hâlinde yaşayan bir gencin Jön Türkleşmesini anlatır. Roman, II. Abdülhamid idaresine karşı çıkan İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarına verilen ismi taşısa da aslında bir aşk hikâyesini anlatır. İlk bakışta baştan sona siyasî mahiyet arz ettiği düşünülebilecek *Jön Türk*'te, "aşk ögesinin yanında zayıf kalan bir siyasî boyuttan söz edilebilir." (Karaca, 199: 121-141)

Ahmed Midhat Efendi'nin II. Meşrutiyet'in ilânından sonra oluşan özgürlük havasından ne kadar etkilendiği konusunda elde yeterince bilgi olmasa da romanda geçen: "*Hürriyet bir dereceye kadar, bir bakıma göre, ondan istifâdeyi bilenlere kıyasen pek nâfi, mukaddes bir nimet olmakla beraber diğer bir bakıma göre, diğer derecâta nazaran ve bâ-husûs ondan istifâdeyi bilmeyenlere kıyasen ne kadar tehlikeli bir nakmet olduğunu da işte şu birkaç aylık hayât-ı ahrarânemizde görmüşüz, anlamışızdır.*" (Ahmet Mithat, 1995: 77) ifadeleri gelinen noktadan kendisinin de memnun olmadığını gösterir. *Jön Türk* romanında iktidar mücadelesinin ve sistem eleştirisinin boyutunun dönemin diğer eserleriyle kıyaslandığında daha hafif kaldığı görülür. Bunun yanında Orhan Okay, bu eserin yazılmasının nedeni olarak İttihatçıların zorlamasına işaret eder:

".... bu eserin Meşrutiyet idaresine hakim olan İttihatçıların maddî veya manevî baskısı altında yazılmış olduğu muhakkaktır. Filhakika II. Abdülhamid'e büyük bir sadakatle bağlı olan

³ Ahmet Midhat Efendi, *Jön Türk*, Hz.: Murat Belge, Oğlak Yayınları, İstanbul 1995. (Alıntılar bu baskıdandır.) (AhmedMidhat Efendi'nin *Jön Türk* romanı, önce 11 Eylül 1324/1908-29 Kanunusani 1324/1909 tarihleri arasında *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edilir. Ardından 1326/1910 yılında kitap olarak basılır.)

Ahmed Midhat Efendi'nin bu romanda açıkça devletin 33 yıllık idaresini, hatta zımnen hükümdarın zulme dayanan tasarruflarını tenkit edişi çok dikkate şayandır." (Okay, 2008: 445)

Ahmed Midhat Efendi, II. Abdülhamid'in padişahlık tahtına oturduğu 1876 yılından sonra yazdığı *Üssü'l-İnkılâb*(1294/1877) adlı eserinde "Tanzimat yıllarını ve bu yıllar içinde yapılan işleri fazla taraftar bir görüşle tahlile çalışır." (Özön, 1941: 310) Bu duruşundan dolayı Yeni Osmanlılar özellikle de Namık Kemal tarafından davasını satmış adam olarak görülür. Yeni Osmanlılar'ın misyonunun devamı niteliğindeki İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyeleri II. Meşrutiyet'in ilânıyla ülkeyi perde gerisinde idare etmeye başlayınca "devr-i sâbık" hakkında bir kitap yazma isteğini Ahmed Midhat kırmaz. (Ülken, 1966: 155) Biraz da oluşan yeni havadan payını almak düşüncesi ve her dönemin adamı olma (Argunşah, 2013: 1-16) anlayışıyla bu son romanını yazdığı söylenebilir.

"Vakamız 1315 [1987] senesinde vukua geliyor." (Ahmet Mithat, 1995: 9) cümlesiyle başlayan romanın yazım yılı da yine romanda vakanın başladığı yıldan dokuz yıl (1324) sonrası olduğu söylenir. Olaylar İstanbul'da Keşkekcilerbaşı'nda başlar, sırasıyla Akka ve İskenderiye'ye kadar uzanır ve II. Meşrutiyet'in ilânıyla tekrar İstanbul'da son bulur.

Romanın başkahramanı Nurullah Bey yirmi beş yaşındadır. Mekteb-i Sultanî'yi ikincilikle bitirir. "İstibdad muhabbeti" taşımasa da hürriyet uğruna şahadeti göze alacak kadar hürriyet aşığı da değildir. O, hassas konulara kendini uzak tutmada titizlik göstermesine rağmen adı bir vakanın başında siyasî bir davaya dönüşmesine engel olamaz. Komşusunun kızı Ceylan, aşkına karşılık vermediği için Nurullah Bey aleyhinde bir jurnal verir. Nurullah Bey uğradığı bu musibetin neticesinde üç ay İstanbul'da kimseyle görüşürülmeden zindanda kalır ve ardından 15 yıllık kalebentlik cezası alarak Akka'ya sürülür. Nurullah Bey'in bundan sonraki hayatı yönetim ile mücadele eden bir Jön Türk'ün hayatıdır.

Romanın siyasî mahiyetinin esas noktasını Ahmed Midhat; "İstibdad ve itisaflarıyla cihanın başına bela oldukları için herkesi Jön Türk olmaya mecbur etmek hatası ki bunu itiraf etseler memuriyetlerine lüzum kalmayacağını bildikleri için hatiat-ı melunanelerini ketme dahi gayret gösteriyorlar." (Ahmet Mithat, 1995: 307) ifadeleriyle dile getirir. İsim vermeden romanda II. Abdülhamid'in idarede olduğu zamanları "istibdat yılları" olarak birkaç yerde değinen Ahmed Midhat, bu "istibdat"ın insafsız hafiyeler eliyle gerçekleştiğine kanidir. Nurullah Bey'in de Jön Türk kimliğini bu tür hafiyelerin eliyle kazandığını söyler.

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra eski yönetimin aleyhinde fikir beyan etmek hürriyeti bir cereyan hâlini alınca dönemin diğer sanatçıları gibi Fazlı Necip de *Menfa*⁴yı kaleme alarak gazetesi *Yeni Asır*'da tefrika eder. (Şahin, 2004: 260)

Eski yönetime duyulan rahatsızlığı içeren noktaları bakımından *Menfa*, Ahmed Midhat Efendi'nin *Jön Türk* romanıyla bazı kurgu benzerlikleri taşımaktadır. Öyle ki her iki romanın başkişileri, ideolojik herhangi bir uğraşları olmadığı hâlde dönemin idaresinin vehimlerinin ve keyfliliğinin sonucu, kendilerini Jön Türk hareketinin safında bulur. Bir diğer ortak nokta da kötü karakterli kadın âşıkların, sevdiği erkeğe kavuşamayınca intikam için soluğu dönemin vehimli siyasetine müracaat ederek almalarıdır.

Menfa romanında olayların zamanı, 1319 (1903)'ten 1324 (1908)'e kadar olan dönemi kapsar. Bu zaman dilimi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasî faaliyetlerini gerek yurt içinde ve gerekse yurtdışında artırdığı bir dönemi içine aldığı için iktidar mücadelesi açısından oldukça önemli bir aralıktır.

⁴ Fazlı Necip, *Menfa*, (Basımevi ve basım yeri yok.), 1325, 175 s. (Alıntılar bu baskıdandır.)

Kendisi de Selanikli olan Fazlı Necip, *Menfa*'da, Ekrem'i merkeze alarak II. Meşrutiyet'in ilânına giden süreçte yaşanan siyasî mücadelelere ışık tutar. Romanda, İstanbul ile yer yer bağlantılar kurulmuşsa da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin merkezlerinden olan Selanik, iktidar mücadelesinin yaşandığı birincil mekândır. Bunun dışında gerek Avrupa gerekse yurdun sürgün yeri olarak belirlenen bazı şehirleri iktidar mücadelesinin aktif yaşandığı ikincil mekânlar olarak gösterilebilir.

Romanın yirmi iki yaşında olan başkışısı, Mekteb-i Sultanî'den mezun olan Ekrem'dir. Ekrem, evlenmeden önce birkaç yıl Avrupa'da gezip tozlamak ister. Okuldan arkadaşı olan Bedri, Avrupa'dan kendisine "zararlı neşriyat" olarak addedilen bazı mektup ve gazeteler gönderir. Aradan zaman geçtikçe Avrupa'ya gitme hayalinin zorlaştığını gören Ekrem, Neşide ile evlilik kararı alınca üvey annesi İkbâl, bu duruma çok üzülür. Zira o, üvey anne olmağını bir kenara bırakarak "*Ekrem'i sevmiş, gönlündeki son şu'le-i ümîd ile [ona] bağlanmış*"tır. (Fazlı Necip, 1325: 91) Ekrem'in bu kararına üzülmeyle yetinmeyen İkbâl, intikam almak için harekete geçer ve soluğu mahallede hafiyeliği alenen yapan Naim Bey'in annesinin yanında alır. Hesna Hanım'ın hafiyeliğiyle gurur duyduğu oğlu Naim Bey, doğrudan Mabeyin'e acele cinsinden bir jurnal yazar. Ekrem kısa süre içinde gözaltına alınır ve sorgulanır. Bu esnada, Fehim Paşa'nın ismi üzerinden yürütülen pazarlıklar, yüz elli liraya Konya sürgünü ile neticelenir. Ekrem, Jön Türk kimliğini sürgündeyken kazanır.

Safvet Nezihî'nin II. Meşrutiyet'in ilânından sonraki ilk eserim dediği *Müsebbib*⁵ romanı başından sonuna kadar bir ailenin II. Abdülhamid yönetimine karşı verdiği mücadeleyi konu edinir. Romanda II. Abdülhamid'in tahta çıktığı 1876'dan Meşrutiyet'i tekrar ilân ettiği 1908'e değin, bazı önemli siyasî mücadeleler yer alır.

Müsebbib romanının başına konulan ithaf yazısı yazarın romandaki meselelerle olan ilişkisini göstermesi bakımından önemlidir:

"*Devr-i nuhûset-âver-i istibdâdın manevi işkencelerini, ezalarını çektik. Nefsimizi her türlü mahrumiyetlere, felâketlere hedef ettik. Mahbesler, cefalar bize seniyye-küşâ-yiezâ oldu. Fakat o heykel-i mehîb-i istibdâd önünde eğilmedik; sabrettik...*" (Safvet Nezihî, 1326: 6) "İthaf" yazısından da anlaşıldığı üzere Safvet Nezihî devrin yönetim anlayışından rahatsızdır. Meşrutiyet'in ilânından sonra "bünyân-ı rasîn-i istibdâd" dediği mevcut siyasî yönetim hakkındaki görüşlerini bu eser vasıtasıyla dile getirir.

Kaynaklarda hakkında "*Devr-i dilârâ-yı hürriyetin te'sisinden sonra yazılan ilk millî romandır.*" (Yılmaz, 1991: 375) ifadesi geçen *Müsebbib*, yönetim - fert çatışması ekseninde ilerler. Bu çatışmayı destekleyici unsurlar, romanda iki ayrı olay etrafında cereyan eder. Bunlardan ilki Çırağan Baskını, ikincisi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetleridir. Çırağan hadisesi, kaynaklarda, Ali Suavi ve arkadaşlarının V. Murad'ı tekrar tahta çıkarmak ve kanunuesâfîyi yeniden ilân ettirmek amacıyla II. Abdülhamid'e karşı yapılan sonuçsuz bir girişim olarak geçer. (Atay, 1997: 109) Romandaki Binbaşı Atif Bey de Ali Suavi'nin yanında bu olaya katılıp öldürülen kişilerden biridir. Romanda Çırağan hadisesinin ayrıntılarına girilmez. Hadise, mevcut rejimin kurulduğu andan devrilene kadar aynı "kanlı elle" olaylara müdahale ettiği izlenimini vermek için kısaca anlatılmıştır.

Babasının yolundan giden Nazif Atif, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılır. Komitenin Avrupa'daki yöneticileri, ülke içinde ses getirecek ilk eylemi, Ayasofya ve Sultanahmet Camilerine afiş asma görevini, kendisinin de içinde bulunduğu bir gruba verir. Ancak bu faaliyet hafiye Nedim tarafından fark edilince Nazif Atif sonu ölümle biten sürgüne gönderilir.

⁵Safvet Nezihî, *Müsebbib*, Cihan Matbaası, Dersaadet 1326/1910, 154 s. (Alıntılar bu baskıdandır.)

Vodinalı Hüseyin Remzi tarafından yazılan *Sevdâ-yı Medfûn yahut Safahât-ı İstibdâd*⁶ romanı, gizli bir Jön Türk'ün 1321 (1905) ile 1324 (1908) yılları arasındaki üç yıllık zaman diliminde dönemin idaresiyle yaşadığı sıkıntıları anlatır.

Romanın yirmi altı yaşındaki başkişisi İsmet Rebiî, “kudret-i kalemiyeye malik” yetenekli ve izzet-i nefesine düşkün bir şairdir. Dönemin yükselme yolu olan idareye yaslanmayı alçalma telakki ettiğinden İstanbul'a uzak düşen bir adadaki kalemde mütevazı başkâtiplik görevine razı olur. Gizli bir Jön Türk olan İsmet Rebiî, diğer Jön Türklerle sürekli irtibat halindedir. İsmet Rebiî, taşrada görev yaptığı sırada Tesalya Savaşı sonrası Yunanlıların faaliyetlerini haber vermek için geldiği Mabeyin'de Başkâtip Kara Tahsin ile yaşadığı tartışmada Jön Türklükle suçlanarak sürgüne gönderilir.

“Millî roman” başlığı altında yayınlanan *Madmazel Anjel*⁷ romanı, Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim tebaasından Ermeni asıllı Sitrak'ın yönetim-fert çatışması kapsamında başından geçenleri konu edinir. Romanda olaylar, dönemin gayrimüslim vatandaşlarının yaşadığı İstanbul'un Ayastefanos (Yeşilköy) ve Beyoğlu semtlerinde başlar, Sitrak'ın sürgün yeri olarak gönderildiği, yer ismi verilmemekle beraber (romandaki portakal bahçeleri, Suriye'ye yakın bir yer, Akdeniz kıyısı vb. ifadelerinin işaretiyle muhtemelen) Akdeniz kenarındaki Akka Kalesi'nde devam eder ve Meşrutiyet'in ilânıyla kahramanın İstanbul'a dönmesiyle biter. Bu olaylar, 1904 ile 1908 yılları arasındaki dört yıllık bir zaman aralığında meydana gelir.

Sitrak'ın siyasî fikirlerinden ve bu fikirlere uygun davranışlarından dolayı gözaltına alınmasına kadar bir aşk romanı şeklinde ilerleyen *Madmazel Anjel*, bu olaydan sonra içerik bakımından tamamen politik bir çehreye bürünür. Buna sebep de gayrimüslim bir hafife olan Alber'dir. Dönemin siyasî havasının elverişliliği sayesinde Alber, Sitrak'ı siyasî bir suç işledi diye şikâyet eder. Sitrak, şikâyet sonrası takibe alınır ve ardından iki polis tarafından “cinayetkâr ve mücrim” diye Zaptiye Nezaretî'ne götürülür. Sitrak, Hınçak Komitesi ve İttihat ve Terakki ile olan irtibatı nedeniyle sorgulanır. Birkaç ay sonra mahkemeye çıkarılan Sitrak, “memlekette asayiş ihlal”, “padişah aleyhinde harekât-ı fesâdiye”de bulunmak, “hükümetin adil icraatını tahkir ve tezyif” etmek suçlarının cezası olarak daimi kalebentliğe mahkûm edilir. Romanda kendisine karşı mücadele verilen taraf Padişah II. Abdülhamid ve onu temsil eden Yıldız'dır.

Bu romanın ilgili diğer romanlardan tek farkı, hürriyet mücadelesinde yer alan başkişi Sitrak'ın Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim vatandaşlarından Ermeni asıllı olmasıdır. Ermeni ve Hıristiyan oluşu dolayısıyla onun idare nezdinde hiçbir ayrıcalığı yoktur.

Reşat Nuri Güntekin'in Cumhuriyet Dönemi öncesi yazdığı romanlardan olan *Harabelerin Çiçeği*⁸nde II. Abdülhamid Dönemi'nin yönetim anlayışından rahatsız olan bir kaymakamın başına gelen olaylar anlatılır. Roman aslında başkişi Süleyman Kemal'in yaşamını konu almaktadır. Onun babası, II. Abdülhamid'in en sadık yaverlerinden bir paşadır. Evlerine sık gelen akrabaları Hilmi Bey, ise asıl mesleği doktorluk olan bir kaymakamdır. Paşa, Hilmi Bey'i hemen her yönüyle takdir eder. Ama Paşa'ya göre onun tek kusuru “*şevketmeab efendimize kem gözle bak*”maktır. (Güntekin, 26) Paşa'ya göre başta önemsiz görünen bu sadakatsizlik, zamanla ciddi bir hâl alır. Paşa ile Hilmi Bey arasında sert tartışmalar yaşanır. Nihayet bir gün Süleyman Kemal'in de şahit olduğu kavgayla karışık tartışma neticesinde ilişkiler kopar ve durum düşmanlık derecesine varır.

⁶ Vodinalı Hüseyin Remzi, *Sevdâ-yı Medfûn yahut Safahât-ı İstibdâd*, Uhuvvet Matbaası, İstanbul 1327, 72 s. (Alıntılar bu baskıdandır.)

⁷ İrfan, *MadmazelAnjel*, Cemiyet Kütüphanesi, 1330, 111 s. (Romanın iç kapağında sadece İrfan olarak geçen yazar hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.)

⁸ Reşat Nuri Güntekin, *Harabelerin Çiçeği*, İnkılâp Yayınları, İstanbul (tarihsiz), 102 s. (Alıntılar bu baskıdandır. *Harabelerin Çiçeği*'nin, yazarın *Eski Ahbap* ve *Boyunduruk* adlı eserleri de birlikte ciltlendiği bu baskısı, yeni harfli ve tarihsizdir.)

Bu olaydan az bir zaman sonra Süleyman Kemal'in teyzesinin kocası Hilmi Bey'in evi jandarmalar tarafından basılır. Hilmi Bey, Zaptiye Nezareti'ne götürülür. Bu gözaltı işleminden bir süre sonra Hilmi Bey Trablus'a sürülür.

II. Meşrutiyet'in ardından siyasî meselelere eserlerinde yer veren bir yazar da Mehmed Celal'dir. Yazar, kısmen de olsa *Kuşdili'nde* ile birlikte *İsyan*⁹ romanında siyasî içeriğe yer verir. Eserlerinde bireysel konulara ağırlıklı olarak yer veren yazar için bu yeni durum, dönemin havasının bir sonucu olduğundan yazarın sanat anlayışını değerlendirmede önemli bir etkiye sahip değildir.

İsyan romanında, iktidar mücadelesi kapsamında, hürriyetçi fikirlere sahip Askerî Tıbbiye öğrencisi olan Vedat'ın başından geçenler anlatılır. Vedat, Plevne'de Ruslara karşı savaşçı gazi olan bir Binbaşı'nın oğludur. Tıbbiye'de zabıtlar, devlet idaresinde baskılara paralel olarak baskıcı olurlar. Bu durumdan rahatsız olan Vedat okuldan mezun olduktan hemen sonra hürriyetçi fikirleri gerekçe gösterilerek sürgüne yollanır.

Romanda II. Abdülhamid'e karşı yürütülen mücadele, II. Meşrutiyet'in ilânından sonra da devam eder. Meşrutiyet'in ilânından sonra 31 Mart Olayı'nda yaşananlara da kısaca yer verilir. Bazı eski yönetim taraftarı başıboş askerler sloganlar atıp sokakları işgal eder ve etrafa korku salar. Bunlara karşı İttihatçıların tavırları romanda "... Ertuğrul'un kahraman evlatları, son asrın güzide nevcivanları işte Enver'yle işte Niyazi'siyle ve işte Mahmut Şevket'yle İstanbul'u" (Mehmet Celal, 33) sarmaları ve sonrasında ise: "Mebusanımızın en şerefliyelerinden biri işte zalim, alçak Hamid'in o vijlerle bir kısım bağileri isyana sevk eden alçağın mecma'-ı siyâh olan odasının kapısını açarak bölend, geniş bir nâsiye-i pâk ile 'millet seni hal' etti!.." (Mehmet Celal, 33) ifadeleriyle ortaya konulur. Padişahın tahtan indirilmesinin ardından yerine "istibdad"ı fethettiği söylenen Sultan Mehmed Hân-ı Hâmis kutlamalar yapılarak tahta oturtulur. Böylece II. Abdülhamid Devri kapanmış olur.

Mehmed Celal, *İsyan* romanı dışında aynı konuyu kısmen de olsa *Kuşdili'nde*¹⁰ romanında işler. Romanda II. Abdülhamid'in yönetimini "saye"lerinde devam ettirdiği söylenen paşalar ve hafiyeler eleştirilir. Roman kişilerinden Nurhayat'ın paşa babası bu adamlardandır. Nurhayat, babasını da dışında tutmayarak bütün haksızlıklara ve baskılara karşı haykırır. Babasının kendisini "kepaze" olarak görmesine rağmen o evleneceği kişinin mutlaka hürriyetperver olacağını söyler.

II. Abdülhamid'e karşı verilen iktidar mücadelesi kısmında incelenen romanların ortak özelliği, II. Abdülhamid idaresinden hoşnutsuzluğu dile getirmeleri ve kanunuesâfinin tekrar ilân edilmesi için mücadeleye bir şekilde yer vermeleridir. *Nesli Ahir*'de iyi eğitim almış bir grup gencin faaliyetinden, *Jönler*'de yurtdışına kaçmış Jön Türklerden, *Jön Türk* romanında Nurullah Bey'in ve *Menfa*'da Ekrem'in idarenin yanlış uygulamalarından dolayı Jön Türkleşmesinden, *Müsebbib*'de hürriyetçi bir babanın ve oğlunun inkılâp girişimlerinden, *Sevdâ-yı Medfûn yahut Safhât-ı İstibdâd*'da bir gazetecinin mücadelesinden, *Madmazal Anjel*'de hürriyetçi bir gayrimüslimden, *Harabelerin Çiçeği*'nde bir doktorun fevranından, *İsyan*'da hürriyetçi bir Tıbbiyeliden ve son olarak *Kuşdili'nde* ise bir kızın isyanından hareket edildiğini görürüz.

2. Romanlarda Tarafların Başvurduğu İktidar Mücadelesi Araçları

2.1. Basın-Yayın Faaliyetleri ve Sansür

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra oluşan özgürlük havasından sonra basın-yayın alanında birçok yeni yayın organı faaliyete başlar. Yazarlar, eskiye göre daha rahat bir şekilde fikirlerini beyan etmeye başlar. Bu yıllarda yazılan romanlarda II. Abdülhamid dönemindeki basın-yayın

⁹Mehmed Celal, *İsyan*, Meşrutiyet Matbaası, Dersaadet (tarihsiz), 106 s. (Alıntılar, Michel Zevaco'nun *Ecel Köprüsü* ve Mehmed Celal'in *Leman* adlı eserleriyle birlikte ciltlenen baskıya göredir. Bu eser, İsam Kütüphanesinde mevcuttur.)

¹⁰Mehmed Celal, *Kuşdili'nde*, Meşrutiyet Matbaası, İstanbul 1910, 152 s.

faaliyetlerine ve sansüre yer verilir. II. Abdülhamid'in idare yıllarındaki uygulamalarına ilişkin olarak Orhan Okay, “*Sansür, hemen bütün II. Abdülhamid dönemi boyunca vardır.*”(Okay, 2005: 144)¹¹ der. Bu bahsin devamında ise Okay, “*Hüseyin Rahmi, Ahmed Rasim, Safveti Ziya ve Ali Ekrem'in yazmaları yasaklanmıştır.*”(Okay, 2005: 144) diyerek görüşünü detaylandırır.

Romanlarda basın-yayın faaliyetleri, daha çok yönetim ile Jön Türklerin mücadelesi kapsamında işlenir. Jön Türkler özellikle basın-yayın yoluyla fikirlerini yaymak ve Padişah II. Abdülhamid aleyhinde kamuoyu oluşturmak isterler. Bu durum karşısında ise yönetim bu faaliyetleri sıkı denetim altında tutar ve istemediği doğrultuda yayın yapanları Jön Türklükle suçlayarak cezaya çarptırır. *Nesl-i Ahir* romanında yönetim, muhalifleri susturmak için basın-yayına ve fikir beyanına sansür uygular. Bundan dolayı yurt içinde yönetim aleyhinde açıkça yayın yapılamaz. Yurt dışından yapılan yayınlar ise yasaklıdır. Bir gazetede yazılar yazan hürriyetperver Şevket'in ağzından matbuat âlemine uygulanan sansür: “... *matbuat hayatında nasıl tahammülsüz bir işkençe içindeyiz!*” (Uşaklıgil, 2009: 141) ifadeleriyle verilir. Sansürden nasibini alan önemli bir saha da tiyatrodur. Namık Kemal ve Abdülhak Hamid'in eserlerinin yanında bahse bile değer olmayan eserler verildiği, Batı'dan gelen tiyatro kumpanyalarının piyes içeriklerini değiştirdiği hatta piyeslerden bazı bölümlerin tamamen atılarak oynandığı ve kumpanyaların kırk elli piyes vaadiyle gelip üç beş piyes oynatamadığı ifade edilir.

Jönler'de ise Mısır'a kaşmış olan Jön Türklerin bir mücadele aracı olarak gördükleri ve sayıca çok olsa da etkisiz ve dağınık basın-yayın faaliyetleri genişçe yer alır. Daha önceleri yurtta gazete çıkaran birçok kişinin kaçtığı Kahire'de başta *Kanunuesasi* gazetesi olmak üzere *Bayrak*, *Adalet* ve isimleri verilmeyen çeşitli gazeteler çıkar. Bunların yanında Kahire'de içlerinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tüzüğü, *Şerait-i Hilafet*, *İngiliz Tarih-i Medenisi* ve *Celaleddin-i Harzemşah*'in (Namık Kemal'in piyesi) da aralarında bulunduğu bir kısım Türkçe kitaplar yayınlanır. Hıdiv'in aleyhlerinde bulunmasıyla beraber bu basın-yayın imkânları Jön Türklerin elinden çıkar.

Jön Türk romanında yönetimin sansür anlayışının vardığı boyutlara değinilir. “Devr-i sâbık”ın anlayışında sansür, bir mücadele aracıdır ve Jön Türklerin “zararlı” fikirlerinin yayılmasını engellemek için kullanılır. Ahmed Midhat Efendi aşağıdaki ifadelerle dönemin sansür anlayışını hicveder: “... *seneden seneye, aydan aya, gündün güne artan taziyat Mülteka gibi kütüb-i kadimenin bile imhalarına lüzum gösterecek derecelerini bulmuş ... Arabî ed'iyenin mânâsını anlayanlar meyanında Kunut duasını ve Kur'an-ı Kerimin bazı ayat-ı celilesini muzır görenler bile var idi. Cevdet Tarihi ve merhum-ı müşarünileyin Kısas-ı Enbiya'sı da kütüb-i muzırradan idi.*” (Ahmet Mithat, 1995: 216) Bunun dışında romanda Nurullah Bey'in sürgüne gönderildiği Akka'daki mahkûmlardan Mısırlı Rıfki Bey, Avrupa'dan gelen Jön Türk matbuatını Antalya'da neşrettiğinden dolayı 15 yıllık kalebentlik cezasına çarptırılmıştır.

Menfa romanında ise Jön Türkler, yurt içinde gördükleri baskıdan dolayı fikirlerini beyan edemeyince yurtdışına kaçarak orada gazete çıkarma faaliyetinde bulunurlar. Başat mücadele aracı sayılabilecek bu faaliyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin *Meşveret* gazetesinin Avrupa'da çıkarılması şeklinde gerçekleşir. Bu gazete “muzır neşriyat” olarak addedilmesine rağmen çeşitli şekillerde yurda sokulur. *Menfa*'da Ekrem bu gazeteyi Fransız postanesi aracılığıyla edinir.

Müsebbib romanında Nazif Atıf ile arkadaşları, Jön Türklerin 1890'ların başında hızlandırdıkları faaliyetleri kapsamında Cemiyet'in fikirlerini halka ulaştırmak için matbaalarda bastıkları ilân ve broşürleri duvarlara asarlar.

Sevda-yı Medfun yahut Safahat-ı İstibdad romanda İsmet Rebi, şairliği yanında gazetelerde yazılar yazan bir köşe yazarıdır. Romanda bu vesileyle yönetimin matbuat âlemindeki

uygulamalarına yer verilir. Nuri Şeyda gibi yazarlar yönetim zoruyla yazmayı bırakmışlardır. İsmail Safa gibi, yazmayı bırakmak istemeyenler de sürgüne yollanmıştır. Matbuat âleminde bunların yerini ise gazete vasıtasıyla jurnalcılık yapmaktan kaçınmayan "kara cahil ve herzegü" Ebu Mukbil Kemal alır. Bu ortamda ancak Avrupa'dan gelen yayınları takip etmek durumunda kalan Jön Türkler, yurt dışından gelen gazeteleri okuduktan sonra yakarlar. İsmet Rebi, sürgünde iken İzmir'de ve Kıbrıs'ta gazetecilik faaliyetlerine devam eder.

Sevdâ-y ı Medfûn yahut Safahât-ı İstibdâd romanında matbuat âleminin özgür olması hâlinde o dönem, cereyan eden birçok hadisin kısa zaman içinde gün yüzüne çıkarılıp düzeltilebileceğinden ama "merdüm-hâr-ı zî-iştihâr" Fehim Paşa yüzünden bunun bir türlü mümkün olmadığından bahsedilir.

Madmazel Anjel, romanında Sitrak'a, yöneltilen suçlamalardan birisi de onun ismi verilmeyen bir gazetede makale yayınlamış olmasıdır. Sitrak'ın hedefi, yazdığı makaleyle Avrupa'nın "efkâr-ı umûmîyesini" n dikkatini çekmektir. Bu makale, yayımlandıktan sonra büyük yankı uyandırır.

İsyan romanında, vatanın tehlikede olduğunu düşünen ve gelecek için bir "arzû-yı sa'adet" beslemeye başlayan Tıbbiye öğrencileri, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Avrupa'da çıkardığı *Meşveret* gazetesinin nüshalarını ve hürriyetçi fikirleri anlatan diğer eserleri bütün tehlikelere rağmen okurlar.

2.2. Hafiyelik ve Jurnal

Yönetimin iktidar mücadelesi kapsamında Jön Türkleri susturmada en etkili aracı dönemin hafiyelik kurumudur. Hafiyelik olarak istihdam edilen kişiler, yönetim aleyhindeki teşebbüsleri yazdıkları jurnallerle bağlı buldukları paşalara iletir. Bu jurnallerin sonucunda genellikle kişiler gözüne alınır ve sürgüne yollanır. Hafiyelik kurumu, suistimal edildiği ve dönemin ikbal alma yolu olarak işlev gördüğü için roman yazarları tarafından şiddetle tenkide uğrar.

II. Abdülhamid idaresine karşı verilen iktidar mücadelelerinin anlatıldığı eserlerin hemen tamamında olduğu gibi *Nesl-i Ahir*'de de, en önemli mücadele aracı olan hafiyelik sistemi ele alınmıştır. Denilebilir ki dönemin konuyla ilgili eserlerinde bu sistem, en geniş hafiyelik kadrosuyla *Nesl-i Ahir*'de işlenir. Eserde, dönemin idaresinin en ufak bir muhalif hareketi gözden kaçırmamak için şüpheli gördüğü herkesi takip ettiği gözler önüne serilir. Bu durum "... otuz seneden beri memleketi serteser örten bu müthiş hafiyelik ağı" (Uşaklıgil, 2009: 133) şeklinde ifade edilir. Yazar romanda özellikle Şeyda Bey, Paşa ve Şadi Revnak isimleri üzerinde başarılı ve uzun karakter tahlilleri yapar. Böylece dönemin hafiyelik mekanizmasının esas kimliği ortaya konmaya çalışılır.

Süleyman Nüzhet, Fransız Postanesi'nden kendisine gelen mektupları teslim aldığı anda kendisine yanaşıp sorular soran bir hafiyelik vardır. Süleyman Nüzhet'le buluşmak için Büyükdada'ya birlikte giden yedi arkadaş, hafiyelerin vapur iskelesinde haklarında bilgiler not ettiklerine şahit olurlar. Bu örnekler dışında, halkın uğrak mekânlarının hafiyeler tarafından gözetlendiğine dair romanda birçok sahneye rastlamak mümkündür.

Romanda "Nesl-i Diğer" diye bahsedilen kişilerin tamamı aynı zamanda birer hafiyeliklidir. Yurt içine geldikten sonra Süleyman Nüzhet, İrfan ve Şakir ilk günden itibaren gittikleri hemen her yerde bu kişiler tarafından takip edilirler. İrfan, Paşa'nın adamı Apollo tarafından arkadaş görüntüsüyle takip edilirken Şakir, Şadi Bey'in adamı Gıyas tarafından gözetim altında tutulur. İrfan, babasını geri getirmek için uğraşırken Apollo, onun bu durumundan istifade etsin diye onu bağlı bulunduğu Paşa'ya götürür. Paşa da ona Cemiyet'in Paris'teki üyeleri hakkında bilgi vermesi karşılığında yardımcı olabileceğini hatta hizmete bile alabileceğini ifade eder. Sonrasında ise Behçet Paşa, Ziya Paşa, Hüsamettin Bey, İbrahim Cemal gibi (hürriyetperver) isimlere dair bilgiler edinmeye çalışır. Gizli cemiyet şeklinde ifade edilen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yurt içindeki

faaliyetlerini öğrenmek için Paşa ve Şeyda Bey adeta birbirleriyle yarış hâlinindedirler. Paşa, adamı Apollo'yu Mısır'a gönderirken kendisi bizzat İzmir ve Selanik'e gider. Öte tarafta Şeyda Bey ise emrinde çalışan Şadi Revnak'ı Paris'e Cemiyet hakkında çalışmalarda bulunmak üzere gönderir.

Jönler'de hafiyelik kurumu Muallim Mesut'un ağzından şiddetle eleştirilir. Ona göre hafiyeler "*halkın mazlumiyetiyle geçinen tufeyl-i erâzil*"dir. (Fahri, 1985: 56) İstanbul'da Mabeyin, hafiyeye deposu olarak görülür. Ancak romanda Jön Türklerin kaçtıkları Mısır'da bile birbirleri aleyhinde hafiyelik yaptığına dair bilgilere yer verilir. Özellikle İrfan, Masrufyan, Habib Efendi ve Mükerrerem'in Mısır Hıdivi ve İstanbul ile bir kısım ilişkileri bu kapsamdadır.

Jön Türk romanında, Jön Türk Nurullah Bey'in karşısında Serhafiyeye Feyzullah Efendi vardır. Romanda yönetim - fert çatışması ikisi üzerinden işlenir. Feyzullah Efendi, II. Meşrutiyet'in ilânıyla birlikte öfkeli halk kitlesi tarafından linç edilir. Dönemin bir başka gerçeği de "hürriyetperverlikten dönme hafiyeye"dir. Bu husus, Kâzım Bey şahsında verilir. O, kızı Ceylan'ın kendisinin imzasıyla verdiği jurnale ses çıkarmaz. Bu olayla, üzerine sıçramasından korktuğu zehri, masum insanların üzerine sıçratan bir hafiyeye dönüşür. Romanın sonunda intihar eder. Ahmed Midhat; "*Çoklarıyla görüşmüş olduğumuz için bunların ahvâlini pekiyi bilenlerdeniz. Bunlar kendilerini iki sınıfa taksim ederler. Birinci sınıfı asıl en murdar hafiyelerdir ki gezip dolaştıkları yerlerde veyahut hazır buldukları mehâfilde bir zerre işitseler onu kubbe kadar büyültüp jurnal ederler. Hiçbir şey görüp işitmeseler işkembe-i kübrâdan uydururlar. Masûmlar aleyhine iftira bunlar için eser-i mahâret sayılır. Yolda gördükleri bir adamın cebine veyahut ber-takib hanesi içine evrâk-ı muzır ve dinamit ve bomba gibi eşya-yı memnua koymak işte bunların hüneridir.*" (Ahmet Mithat, 1995: 249) cümleleriyle anlattığı bu hafiyelerin benzerlerini bizzat kendisinin de tanıdığını ifade eder.

Menfa romanında hafiyelik ve jurnal meselesi özelde Naim Bey, Hesna Hanım ve İkbâl isimleri üzerinden işlenir. Bunun dışında, romanda ismi verilmeyen ama Selanik'te ve tüm yurttan cirit attığı söylenen daha nice hafiyelerin varlığından bahsedilir. *Menfa*'da Ekrem'i iktidar mücadelesi zeminine iten husus, aleyhinde bir jurnalın hafiyeler tarafından yazılmasıdır. Üvey annesi olan İkbâl, bir intikam aracı olarak hafiyeleri kullanır ve Ekrem'i, hafiyeliğini gizlemeyen Naim Bey vasıtasıyla doğrudan Mabeyin'e ihbar eder. Naim Bey'in kimliğini gizlememesi, annesinin oğlunun hafiyeliğini her tarafta övünülecek bir haslet olarak anlatması, oğul ve annenin hafiyeliği herkesin karşısında titrediği bir kuvvet olarak kullanması dikkate değerdir. Sadece İkbâl'in Ekrem'den intikam alma aracı olarak romana dâhil olan bu iki isim daha sonraları hürriyetin ilânıyla linç edilirler. İkbâl ise yeni yönetime, hafiyeye diye ihbar edileceğine dair bir pusula alınca duyduğu şiddetli korkudan dolayı ölür. Dönem hakkında yazılan kaynaklarda adı sık geçen sembol isimlerden biri olan Fehim Paşa bu romanda da rüşvetin verileceği isim olarak geçer. Fehim Paşa, dönemin siyasî hassasiyetlerini iyi kavradığından Zaptiye ile Mabeyin arasındaki trafikten şahsî istifade yoluna gider. O, bu hareketiyle insanların büyük zulümlere uğramasına sebebiyet verir.

Müsebbib'de de iktidarın, muhaliflerle yürüttüğü mücadelenin asıl aracı hafiyelik sistemidir. Hafiyelik ve onunla ilişkili olan jurnal meselesi hakkında romanda geçen aşağıdaki ifadeler dönemin manzarasını göstermesi bakımından dikkate değerdir: "*Kocasını mensup olduğu dairenin mümeyyizi tayin ettirmek için babasını jurnal eden bir kız, kardeşini menfalarda çürüttüren bir birader, kayınpederini mahbeslerde mahv u ifna eden bir damat...*" (Safvet Nezihî, 1326: 135)

Romanda Nazif Atıf'ın eniştesi Nedim Bey başta bir hafiyeye olmamasına karşın ikbal hırsına yenilir ve kayınpederini jurnaller. Bundan sonra hızla terfi ederek paşalığa kadar yükselir. Romanın sonunda kocasının hafiyeliği yüzünden masum insanların çektiği sıkıntıları üzerinde

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/10 Spring 2016

hisseden Rana, Nedim Paşa'yı öldürür. Nedim Paşa gibi dönemin bir diğer meşhur hafiyesi olan İzzet Paşa hürriyetin ilânından sonra çareyi, gizlice yurtdışına -Londra'ya- kaçmakta bulur.

Sevda-yı Medfun yahut Safahat-i İstibdad romanında İsmet Rebiî, Fehim Paşa'nın adamları olan hafiyelerce yakalanır. Ardından hemen Beşiktaş Karakolu'na götürülür. Hakkında, Jön Türk olduğuna dair bir jurnal hazırlanır. Romandaki bilgilerle beraber dönemin pratiğinden de anlaşıldığına göre sürgünlerin gerekçelendirilmesinde hafiyelerin verdiği jurnaller kullanılır. Romanda yönetimin muhaliflerle mücadelesinde aktif rol hafiyelerindir. Hafiyeler bir şekilde tespit ettikleri isimler hakkında Mabeyin'e ulaştırılmak üzere bağlı buldukları paşaya jurnaller tertip ederler. Romanda Kabasakal, Kadri, Nalbant Refik ve Fehim Paşa'ya bağlı hafiyeler ön plana çıkarlar.

Madmazel Anjel'de dönemin diğer romanlarından farklı olarak hafiyelik görevini resmi olmasa da gönüllü bir şekilde üstlenen kişi Ermeni Alber'dir. O, birçok insanın yakalanmasına ve sürgüne yollanmasına sebep olur. Sitrak, onun akıbeti hususunda, Meşrutiyet'in gelmesini kutlamak için atılan her top güllesinin adeta Alber'in başında patladığını ve sonunda onun akıl hastanesine yatırıldığını ifade eder.

Harabelerin Çiçeği'nde ismi verilmeyen Paşa, Padişah'ın sadık adamlarındandır. O, bizzat Hilmi Bey aleyhinde jurnal yazar. Bu davranışıyla aynı zamanda bir hafiyeye gibi hareket eder.

2.3. Şiddet ve Sürgün

İktidar mücadelesi kapsamında incelenen romanlarda tarafların mücadele aracı olarak gördükleri bir diğer husus da şiddet ve sürgündür. Hemen bütün yazarlar romanlarında, muhalif kişilere uygulanan şiddet manzaralarını ve kötü muameleyi "devr-i sabık" olarak ifade edilen II. Abdülhamid yönetimi aleyhinde birer enstrüman olarak kullanırlar. Bunun yanında mücadelenin doğasında yer alan diğer şiddet unsurları (suikast, asker, silah vb.) da iki tarafın başvurduğu yöntemler olarak anlatılır. Hemen bütün romanlarda yer alan sürgün ise muhalif kişilere verilen en yaygın ceza şeklidir.

Nesl-i Ahir romanında şiddet kapsamında ciddi sayılabilecek mücadele aracı Paşa'ya düzenlenen suikasttır. Paşa'nın suikast yapılacak kişi olarak seçilmesinin sebebi, onun İrfan'ın babasını sürgüne göndermesi ve yaşanan birçok olumsuz hadisenin kaynağında yer almasıdır. İrfan, Paşa'nın koltuğunun altına patlayıcı düzeneği yerleştirir; ancak bu eylem neticesiz kalır. Diğer tarafta ise yönetim, muhalifleri sürgüne göndermekle cezalandırır. Halit Ziya, sürgün cezasının verilmesindeki keyfilik hususunda, Paris'e firar eden dostlardan gelen bir mektup veya imha edilmesi ihmal edilmiş bir *Meşveret*¹² nüshasının yeterli delil olduğunu söyler. Romanda Kâşif, Ankara'ya İrfan'ın babası Erzurum'a, İbrahim Rıfki Diyarbakır'a sürgüne gönderilir. Önemli serhafiyelerden olan Şeyda Bey, Süleyman Nüzhet'i Anadolu'nun ücra bir yerine sürgün olarak göndermeyi bir tehdit olarak kullanır.

Jönler romanında Mısır'a kaçan ve oradaki faaliyetleriyle II. Abdülhamid yönetimine karşı mücadele eden Jön Türkler bizzat sürgün cezası almamışlarsa da yurtdışında sürgün hayatından daha zor şartlarda yaşarlar. Romanın başkişisi olan Necip İstanbul'da Tıbbiye'nin üçüncü sınıfında okumaktayken sahip olduğu ihtilâlcı fikirler ve üzerinde taşıdığı "zararlı evrak" nedeniyle Taşkışla zindanlarında tutulur. Bir süre sonra Trablusgarp'a sürülür.

Jön Türk'te Nurullah Bey, gözaltına alınmasının ardından üç ay İstanbul'da kimseyle görüştürülmeden zindanda kalır ve ardından 15 yıllık kalebentlik cezasına çarptırılarak Akka'ya sürülür. Dönemin diğer sürgün örneklerini hatırlayan Nurullah Bey'in ailesi evlatlarının

¹² *Meşveret*, Jön Türklerin Paris'te 1 Aralık 1895 - 6 Mayıs 1898 tarihleri arasında gazete olarak çıkardığı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilk resmi yayınıdır.

gönderildiği sürgün yerinin, gidişi olup dönüşü olmayan, Yemen ve Fizan olmamasına sevinir. Nurullah Bey, gittiği Akka'da kendisi gibi birçok mahkûmun varlığına şahit olur. Ahmed Midhat Efendi, Nurullah Bey'in sürgün hayatını detaylı olarak anlatır. Romanda kendisinin de bizzat bu hayatı yaşadığını belirtir.

Menfa romanında yönetim, muhalifleri susturmada sert uygulamalara başvurur. Buna karşın muhalifler, daha yumuşak bir güç kullanırlar. Bu yumuşak gücün esası, halkı bilgilendirmek ve bilinçlendirmektir. Romanın hemen tamamında yumuşak bir güçle hareket eden muhalifler, eğer padişah kanunuesasfı ilân etmezse, son çare olarak otuz taburluk askerî gücü İstanbul'a göndermek için hazır bulundururlar. Romanda yönetimin, muhalif kişilere takdir ettiği ceza sürgündür. Yazar romanda sürgün yerlerinin belirlenmesinde kıstas olarak suçun şiddetinden ziyade alınan rüşvet miktarının etkili olduğunu söyler. Romanda sürgün yeri olarak Konya, Şam, Halep, Sivas, Tiflis, Van, Ankara, Yemen ve Fizan öne çıkar.

Müsebbib romanında iktidar mücadelesinin birinci örneği olarak anlatılan Çırağan Baskını, şiddet yoluyla iktidarı ele geçirme girişimidir. Bir grup fedainin IV. Murad'ı tekrar tahta getirme girişimi kanlı biter ve sonuçta Ali Suavi ve bütün arkadaşları hayatlarını yitirirler. Aynı romanda daha sonraları Nazif Atıf ve beraberindeki beş kişi tutuklandıktan sonra Taşkışla zindanına atılırlar. Bir ay sonra Nazif Atıf, idam cezası müebbet kalebentliğe çevrilerek Fizan'a sürgüne gönderilir. Nazif Bey'den bir daha haber alınamaz, sonu babası gibi ölüm olur. Zahid Efendi, Çırağan Baskını'na katılan Atıf Bey'le aynı evde yaşadığı için ülkenin en ücra köşesine sürgüne gönderilir. Sürgündeyken hastalıktan vefat eder.

Sevdâ-yı Medfûn yahut Safahât-ı İstibdâd romanında yönetime muhalif olan kişilerin etkisizleştirilmesinde başvurulan birinci yöntem sürgündür. Romanın başkışisi İsmet Rebii, Kara Tahsin ile tartıştığı için sürgüne yollanır. Bunun dışında romanda bahsi geçen başka sürgünler de vardır. Yazar Nuri Şeyda, ve "*şâ'ir-i mâder-zâd İsmail Safa Bey*" bunlardandır. İsmet Rebii, İstanbul'a döndüğünde, Nazır Paşa ve birçok insanın sürgüne gönderilmesine sebep olan Tahsin Paşa'nın birer jurnalle Fizan'a, sürüldüğünü öğrenir. İzmir, Kıbrıs, Sivas, Akka, Sinop ve Fizan mahkûm olanların gönderildiği sürgün mekânlarıdır

Matmazel Anjel romanında Sitrak, gözaltına alındıktan sonra işkenceyle konuşturulmaya çalışılır. Gözaltında iken Sitrak'a yapılan işkenceler romanda ayrıntılı olarak anlatılmaktadır: "*Birisi ... başıma yumruğu indirdi. Diğeri de ona peyrev oldu. Bir de ayaklarım mektep çocuğu gibi bir falaka içinde sıkılmış şiddetli şiddetli darbeler iniyordu. O kadar vurdular, o kadar vurdular ki ölüm derecelerine geldim. Suzişli suzişli yalvarıyordum.*" (İrfan, 1330: 60) Sitrak, tutuklandıktan üç ay sonra Lübnan'daki Akka Kalesi'ne sürgüne yollanır. Gönderildiği yerde kendisi gibi birçok mahkûm vardır.

Harabelerin Çiçeği'nde Hilmi Bey, II. Abdülhamid'in yaverlerinden olan Paşa tarafından jurnallendikten sonra Trablus'a sürgüne gönderilir. Orada hayatını kaybeder.

İsyan'da hürriyetçi fikirleri dolayısıyla gözaltına alınan Vedat, şiddetli işkenceler altında sorgulanır. Vedat, yaşadıklarından dönemin padişahı II. Abdülhamid'i sorumlu tutar. Tutuklanmasının ardından kendisine işkence yapanları "*Abdülhamid'in ... alçak adamları*" olarakve "*engizisyonlara bile hayret verecek bir merhametsizlikle*" (Mehmet Celal, 16) niteler. Vedat, ailesinin "emniyet sandığı"na bıraktığı rehinler ve Fehim Paşa'ya verdiği rüşvet sayesinde daha büyük bir ceza almak yerine Trablusgarp'a sürülür. Bu sürgünde tek başına değildir. Beraberinde hürriyetçi fikirlere sahip olan altmış kişi daha vardır.

Sonuç

Tanzimat Dönemi'nden itibaren edebiyatçılarımızın yüzü Batı'ya dönüktür. Bu durum beraberinde bir zihniyet devrimi getirir. Her ne kadar edebiyatçılarımız eski tarzda bir eğitimden

geçmiş olsalar da yazdıkları eserlerde bu zihniyet değişikliğinin izleri belirgindir. Yazılan edebî eserlere bakıldığında daha önceki devirlere oranla hayatın daha gerçekçi bir çizgide ele alındığı görülür. Böylece Tanzimat'ın birinci nesli olan Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal'den itibaren politik ve sosyal meseleler edebiyata yansımaya başlar. Özellikle 1908'den sonra verilen eserler, Türk edebiyatı tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar politik unsurlar, sosyal meseleler ve siyasî cereyanların yansımalarıyla doludur.

II. Meşrutiyet Dönemi siyasî alanda olduğu gibi edebî sahada da bir arayışlar dönemidir. Bu dönem eserlerinde edebiyatımızda ilkin Tanzimat'ın birinci neslinde görülen "edebiyat" ile "siyaset" in iç içeliği çok daha ileri bir safhada seyreder.

II. Meşrutiyet'in ilânının hemen ardından verilen eserlerin önemli hususiyetlerinden biri II. Abdülhamid'e karşı verilen iktidar mücadelesidir. Bu kapsamda incelenen romanların tamamı *Jönler* dışında yurt içinde verilen mücadeleleri anlatır. Bu romanlardan *Jön Türk* ve *Menfa*'da başkişilerin hürriyetçi olması, kadın âşıkların sevdikleri erkekten intikam almasına bağlanır. *Madmazel Anjel* romanının gayrimüslim başkişisi Sitrak dışında diğer romanlarda Müslüman başkişilerin mücadelesine yer verilir.

1908 yılı, iktidar mücadelesinin yaşandığı eserlerin verilmesinde bir dönüm noktasıdır. Bu yıldan itibaren özellikle birkaç yıl içinde "devr-i sâbık" hakkında ziyadesiyle eser yazılır. Bu eserlerin yazarlarına bakıldığında çoğunun daha önce edebiyat mahfillerinde ismi duyulmamış kimseler olduğu görülür. Bu isimler, devrin sahada kalıcı olan edebiyatçıların yanında "devr-i sabık"ı eleştirme fırsatı yakalamışken birkaç eser vererek ortadan kaybolan isimlerdir. Dolayısıyla yazarlar, eserlerinde anlattıkları mücadelenin bir tarafı gibi konum alırlar. Kendilerince olumsuz gördükleri tarafa eserlerinde en ağır hakaretleri yapmaktan kaçınmazlar. Bu durum eserlerin sanat değerlerinin tartışılır düzeyde kalmasına; kıymetini kurgu, üslûp, estetik vb. hususlar yerine anlattığı konunun ehemmiyetine hasreden bir anlayışın döneme hâkim olmasına; meselelerin ise genel itibarıyla derinleştirilmeden ele alınmasına yol açar.

Tanzimat Dönemi eserlerindeki padişahlık makamına gösterilen saygı bu devir romanlarında ortadan kalkmış gibidir. Buna karşılık Mithat Paşa, Namık Kemal ve Ali Suavi hürriyet kahramanı olarak ele alınır ve büyük bir hürmetle yâd edilirler.

Edebî eserlerin önemli bir hususiyeti olan "çatışma" unsuru, incelediğimiz eserlerde çoğunlukla "iktidar mücadelesi" olarak kendini gösterir. Mücadele tarafları arasındaki zıtlık eserlerin dinamiği olur.

Birçok eserde kahramanların, sistemin ürettiği yetersiz devlet adamlarının zorlamasıyla hürriyet mücadelesi zeminine çekildikleri görülür. Yazarlar, eserlerindeki bu kurgulama yoluyla, hiç gereği yokken halkını kendine düşman yapan bir yönetimin yıkılmasının zaruretini ve ona karşı hürriyeti dava edenlerin ne kadar haklı bir mücadele verdiklerini ifade etmek isterler. Ayrıca bu haklılıktan alınan güçle, Jön Türklerin II. Abdülhamid'e karşı yaklaşık otuz yıl sürdürdükleri iktidar mücadelesini kazandıklarını ifade ederler.

Son olarak; 1908-1923 yıllarını kapsayan bu çalışmada Tanzimat Dönemi'ndeki edebiyat ile siyasetin iç içeliğinin bir süre inkıtaâ uğramasının ardından 1908'den sonra yeniden canlandığına şahit oluruz. Cumhuriyet Dönemi'nin de habercisi ve laboratuvarı niteliğinde olan dönemde edebiyat siyasî rakiplerden öç almanın etkili bir aracı olarak kullanılmaya devam eder.

KAYNAKÇA

Ahmet M. E. (1995). *Jön Türk*. hz. Murat Belge. İstanbul: Oğlak Yayınları.

- Argunşah, H. (2013). Ahdiye ile Ceylan Arasında Bir *Jön Türk*: Ahmet Mithat Efendi'nin Feminizmi. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 8/9. Ankara.
- Atay, F. R. (1997). *Başveren İnkılâpçı (Ali Suavi)*. İstanbul: Cumhuriyet yayınları.
- Ayverdi, İlhan. (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Bekir Fahri. (1985). *Jönler*. hz. Atilla Özkırımlı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cevdet Kudret. (1987). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Çetin, H. (2009). İktidar ve Meşrûiyet. *Siyaset*. ed. Mumtazer Türköne. İstanbul: Opus Yayınları.
- Fazlı Necip. (1325). *Menfa*. (Basımevi ve basım yeri yok.).
- Gündüz, O. (2013). *İkinci Meşrutiyet Romanı 1908 - 1918 Yapısal ve Tematik İnceleme*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Güntekin, R. N. (tarihsiz). *Harabelerin Çiçeği*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- İrfan. (1330). *Madmazel Anjel*. Cemiyet Kütüphanesi.
- Kanar, M. (2009). *Kanar Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Karaca, A. (1991). Ahmet Mithat Efendi'nin Jön Türk Adlı Romanı. *Atatürk Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*. X-1. Ankara.
- Karaismailoğlu, F. Ö. (2006). *Teoride İktidar Tartışmaları; Marx, Nietzsche, Weber, Foucault*. Uludağ Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi. Bursa.
- Koç, M. (2011). *Natüralist Bir Yazar Bekir Fahri (İdiz) Hayatı, Sanatı ve Eserleri*. İstanbul: Eren Yayınları.
- Koç, M. (2005). *Türk Romanında İttihat ve Terakki (1908 - 2004)*. 1. Baskı. İstanbul: Temel Yayınları.
- Mehmed Celal. (1910). *Kuşdili'nde*. İstanbul: Meşrutiyet Matbaası.
- Mehmed Celal. (tarihsiz). *İsyân*. Dersaadet: Meşrutiyet Matbaası.
- Okay, O. (2005). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Okay, O. (2008). *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özön, M. N. (1941). *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Safvet Nezihî. (1326). *Müsebbib*. Dersaadet: Cihan Matbaası.
- Şahin, İ. (2004). *Selanikli Fazlı Necip'in Hayatı ve Eserleri*. Ankara: Bilge Yayınları.
- Uşaklıgil, H. Z. (2009). *Nesl-i Ahir*. hz. Alev Sınar Uğurlu. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1966). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. Konya: Selçuk Yayınları.
- Vodinalı H. R. (1327). *Sevdâ-yı Medfûn yahut Safahât-ı İstibdâd*. İstanbul: Uhuvvet Matbaası.
- Yılmaz, A. (1991). *Safvet Nezihî Hayatı - Sanatı - Eserler*. Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Tan, M. (2016). "II. Meşrutiyet Romanında Sultan II. Abdülhamid'e Karşı Verilen "İktidar Mücadelesi"/ The "Power Struggle" Against Sultan 2nd Abdulhamid in the Novels of 2nd Meşrutiyet Period", *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 11/10 Spring 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9378, p. 563-580.